
A NÉV SZEREPE SALMAN RUSHDIE „HÁRÚN ÉS A MESÉK TENGERE” CÍMŰ MŰVÉBEN

1. Értelmezési lehetőségek. – Salman Rushdie 1990-es regényét (magyar kiadása: Ulpius-ház Könyvkiadó, Bp. 2007) számtalan módon értelmezték már. El szokás róla mondani, hogy a szerző gyermekkönyvként írta fia, Zafar számára. Szintén gyakorta említett tény a művel kapcsolatban, hogy ez volt Rushdie első regénye a fatva kimondása után. Mint ismeretes, a „Sátáni versek” című regénye miatt 1989-ben Khomeini ajatollah, Irán vallási vezetője istenkáromlás és az iszlám vallás megsértése miatt fatvát, halálos kiközösítő ítéletet hirdetett az író ellen. Az indiai kormány betiltotta a könyvet, és több helyen nyilvánosan is elégették a regényt. Kézenfekvő tehát a lehetőség, hogy az írást a szólásszabadságért folytatott küzdelem allegóriájaként értelmezzük (vö. pl. MCDANNALD: *The Allegorical...*). Emellett jelentősek a regény iszlám vallási vonatkozásai (vö. AJI 1995), az Indiát és Kasmírt sújtó vallási és társadalmi konfliktusok ábrázolása (vö. pl. MCDANNALD: *Symbolic...*), de felfogható akár a környezetszennyezés elleni tiltakozásként is. Maga Rushdie egy interjúban hangsúlyozta, hogy „a gappik és a csupválák nem a Keletet és a Nyugatot jelképezik, sokkal inkább a nyelvet és a hallgatást” (Rushdie-interjú 2007). A regény ennél fogva akár a kommunikáció és a nyelv allegóriájaként is értelmezhető.

A következőkben e lehetőségek közül elsősorban arra a háromra fogok koncentrálni, melyek a műben szereplő tulajdonnevekben is megmutatkoznak. Mivel vizsgálatom elsősorban névtani szempontú, ezen olvasatok részletesebb társadalmi, politikai, irodalmi stb. elemzésétől a továbbiakban eltekintek. A neveket mind nyelvi adatként, mind egyéb említésükkor a magyar fordításban szereplő formájukban és helyesírással közlöm; az írásmód egyes sajátos kérdéseiről a későbbiekben még bővebben szót ejtek. A műben szereplő tulajdonnevek különböző nyelvekből származnak; a nem angol nyelvűek jelentésének magyarázatát a regény végén található mellékletben találhatjuk meg.

1.1. Mint meseregény. – A mű a keleti meseszöveg és a nyugati regénytechnika ötvöztetésével született. Maga a cím és a mesetenger koncepciója közvetlenül utal a híres „Mesefolyamok óceánja” című verses műre, az indiai meseirodalom tárházára, melyet egy kasmíri udvari költő, Szómadéva írt 1070 körül királynéja szórakoztatására. A mű emellett megtalálható az úszóházban, ahol a főhősöket elszállásolják. A ház neve a regény másik fontos előképére utal: *Ezeregy plusz egy éjszaka*. A két főszereplő nevét is e műből kölcsönözte Rushdie: az apa *Rasid*, a fia *Hárún*, családnevük pedig nem meglepő módon: *Kalifa*. Az apa ragadványnevei is mesélői tevékenységére utalnak: csodálóinak ő a *Legenda-medence*, irigyeinek pedig a *Blabla-sah*. A keleti vonások és utalások mellett a mesék elemeinek egymásba fonódását, illetve az egyes mesetípusokat bemutató részen erősen érződik Propp hatása; Mudra, az árnyékharcos pedig beszédpróbálkozásai közben éppen Gogol és Kafka nevét ejti ki eltorzítva (*Gogogol, Kafkafka*).

A cselekmény egyik fontos színhelye a Föld második holdja, a *Kahani*, melynek jelentése szintén e műfajra utal: ’mese’, s a könyv végén a szomorú városról, Hárúnék

lakóhelyéről is kiderül, hogy ugyanez a neve. A műben elsődleges a gyermek nézőpontja, az ő szemén keresztül látjuk a világot, akár csak Günter Grass szintén előképnek tekinthető „A bádogdob”-jában. Ezt a magyarban még inkább megerősíti az eredeti (a kasmíri *Dal-tó* alapján született) *Dull* (‘unalmas, lassú, fakó’) *Lake* név ötletes fordítása: a *Zál-Tó*. A magyar név motivációját Hárún kérdése világítja meg: „Ha olyan szép, és ha minden igaz, akkor miért a Zál-Tónak hívják? Miért nem a Zigazinak?” Ezzel a gyerekek által a szavak értelmezésében gyakran elkövetett szóhatár-eltolódásos hibával (idősebb korban pedig játékkal) mint fordítói megoldással a fordító egyúttal egy másik, szintén a gyermeki látásmódot magáévá tevő regényre is utal (Vámos Miklós: Zeng a zének). A regény nyelve, az erős hindi hatásokat mutató indiai angol szintén Rushdie gyermekkoraának Indiáját idézi (vö. SEN 1995).

A gyermeki gondolkodásra és nyelvelsajátításra jellemző a transzlogikus, mitologikus gondolkodásmód. Ennek egyik jellemzője, hogy a dolgok és a nevek közötti kapcsolat mélyebb; így a gyermeknyelv egy szakaszában még nem válnak el élesen egymástól a közsavak és a tulajdonnevek (vö. VÁRNAI 2005: 86–7). Ez a mitologikus gondolkodás jelenik meg a regény által ábrázolt két világban is. Közülük a Hárúné a „valóságosabb”; erre utalnak a benne előforduló személynevek is: általában kételeműek és (legalábbis az indiai nyelveket nem beszélők számára) nem transzparenssek, vagyis tipikusabban tulajdonnevek (pl. *Onita Szengupta*). Viselőik a demitologizált, „felöltt” világ részei. Ugyanakkor ennek a világnak is vannak mesés vonásai, mint például a bánatot gyártó gyárak. Ez a meseszerűség fejeződik ki a helyek megnevezésének módjában is (l. később a homonímia kapcsán). Jóval meseszerűbb ezzel szemben a Kahani: az itt előforduló nevek átlátszóak, és általában egyeleműek. Igaz ez mind az emberekre (pl. *Fecsegi, Mudra*; még ha kételeműek is az itteni személynevek, akkor is csak közsói névkiegészítők állnak a tulajdonnévi elem mellett, családnév sosem, pl. *Locsifecs Király, Boló Hercceg*), mind pedig az emberi tulajdonságokkal rendelkező lényekre (pl. *Haha*, a *Vízidzsinn; Dede*, a *Búbos banka*). Mint tudjuk, a népmesék, illetve az állatmesék szereplőit gyakran csak köznévvvel jelölik meg (pl. *a királyfi, a nyúl*), illetve e köznevek tulajdonnevesült alakjaival találkozhatunk bennük (pl. *Nyúl*); e típust képviseli itt *Máli* (‘kertész’), az *Úszó Kertész* neve. Sőt, a mesei nevek esetében gyakran nehézséget okoz annak megítélése, hogy közszóval vagy tulajdonnévvel van dolgunk (l. pl. VOIGT 1993: 319–20), mivel e nevek általában a két említett kategória elmosódott határterületén helyezkednek el. (E kérdésről bővebben l. a fordítás kapcsán.)

1.2. A kommunikáció és a szólásszabadság allegóriája. – Ez a két értelmezési sík nehezen lenne elválasztható egymástól, ezért a következőkben együtt tárgyalom őket.

A soknyelvű, vallásilag is heterogén keleti társadalomban és nyugati iskolázottságú családban felnőtt Rushdie műveit korábban az a meggyőződés hatotta át, hogy Kelet és Nyugat kölcsönösen megtermékenyítő hatással lehet egymásra. A fatva és az utána történtek következtében azonban, úgy tűnik, megingott hite ebben a kapcsolódásban, mert úgy láthatta, hogy az új totalitarizmus éppen az ellenkezőjét, a tisztaságot, sőt a tisztogatást tekinti küldetésének. (Vö. a „Sálímár bohóc” kapcsán TAKÁCS 2008.)

Ilyen, kettészakadt világ fogadja Hárúnt a Kahanin: az egyik felén örök nappal, a másikon pedig örök sötétség uralkodik. A holdat két nép lakja: a *Gappik* a világos

Gapváros-ban (< *gap* 'pletyka; badarság; füllentés') és a *Csúpválá*-k a sötét *Csúpföld*-ön (*csúpvála* 'csöndes fickó'). Az előbbieket a szólás szabadságában hisznek, erre utal nemcsak maga a név elnevezése, hanem számos tagjuk neve is: *Locsifecs Király*, *Bátcsít* ('csevegés') *Királykisasszony*, *Boló* ('beszélj') *Herceg*, *Fecsegi*; a parlament neve pedig *Locsiház*. Míg a személynevek többsége a szóbeli kommunikációra utal, más tulajdonnevek az írással állnak kapcsolatban: a Gappik hadserege a *Könyvtár*, mely *Fejezetek*-be és *Kötetek*-be szerveződik, élükön az *Első* vagy *Címlapród*-okkal; a *Fejezeteket Lapród*-ok (katonák) alkotják, a futár- és testőrszolgálatra rendelt csapat pedig a *Röpirat*. A sereg élén a nagy *Kitáb* ('könyv') *Generális* áll. A Csúpválák ezzel szemben teljes némaságban töltik életüket, mivel vezetőjük, a gonosz *Khatám Sud* ('teljesen kész, vége egyszer s mindenkorra'; a mesék végén mondott formula) a mese és a nyelv ellensége (más néven a *Hallgatás Hercege* és a *Beszéd Béklyója*) a Némaság Kultuszát, *Bi-zabán* ('nyelv nélküli', hatalmas, jégből faragott bálvány nyelv nélkül) misztériumát kényszerítette rájuk. Khatám Sud mérgezi a meseóceán forrását, elrabolatja Bátcsítot, így háborút robbant ki a két nép között, melynek döntő ütközetét *Bat-Mat-Karó*-nál ('ne beszélj') vívják.

E szembenállás egyértelműen a szólásszabadság és a cenzúra küzdelmének allegóriája. Ugyanakkor Rushdie továbbra sem hisz a jó és a rossz manicheista szétválasztásában. Bár egyértelműen a Gappik mellett áll, időnként mindkét felet nevetségesnek tünteti fel (például az orrvédőkben mindkét sereg úgy néz ki, mintha bohócok csatáznának egymással; a Gappi nevek is a beszéd alacsony presztízsű formáira, műfajaira utalnak: pletyka, locsogás, fecseges). A Csúpválák között sem mindenki híve a vezérnek, az Árnyékharcos tánca pedig megmutatja Hárúnak, „hogy a csöndnek is megvan a maga méltósága és szépsége (aminthogy a beszéd is lehet dicstelen és ronda)”. A küzdelem végén a hold újra forogni kezd, így helyreáll a világosság és sötétség rendje, s a két nép között is békés kapcsolat alakul ki. A kiábrándulás tehát nem teljes, Rushdie még mindig hitt a kultúrák elegyítésének lehetőségében. Ezt tükrözi a regény és benne a névanyag többnyelvűsége is: a már említett indiai angol mellett megemlíthető benne az Abhinája, a klasszikus indiai táncban használt gesztusnyelv (az ennek segítségével kommunikáló Árnyékharcos neve *Mudra*; így hívják e nyelv gesztusait), de a névértelmezésekben (l. később) feltűnik a francia is; a nevek egy része angol, más részük pedig valamilyen Indiában, illetve Pakisztánban beszélt nyelven vagy arabul (pl. a *Kitáb*) született.

1.3. Az iszlám világa. – A regényt átszövő iszlám utalások névtani vetületét legnyilvánvalóbban a két főhős, valamint fő ellenségük neve jelzi. A híres Harun al-Rasid kalifa nevének szétválasztása egyértelműen jelzi, hogy Hárún és Rasid ugyanannak az embernek két aspektusát testesíti meg: egyik sem egész a másik nélkül; az apa az alkotó, a fiú pedig a mű védelmezője. A *Hárún* az *Áron* arab megfelelője; e név viselője Mózes testvéreként az iszlámban is kiemelt szerepet játszik. Ő képviseli az ezoterikus dimenziót, a bölcsességet, mely támogatja a Mózeset jelképező *Rasid*-ot ('vezető'; Isten 99 neve közül is ez az egyik), akinek meséi egy rajta kívüli forrásból fakadnak, akárcsak a próféták látomásai. (Vö. AJI 1995: 109–11.)

Khatám Sud velük szemben a Sátán, az örök gonosz megtestesítője a regényben. Neve rendkívül összetett, s a mitológiai nevekhez hasonlóan működik. A mitológiában ugyanis a név gyakran sűrített szüzsé vagy motívum (pl. *Oidipusz* 'dagadt bokájú')

(MitE. 199). Khatám Sud neve azonban gazdagabb az átlagos mitológiai nevekénél; viselődésének tulajdonságai, céljai és tettei egyszerre fejeződnek ki benne, hiszen több iszlám fogalomra is rímel: ilyen a *khatm* 'pecsét' vagy 'a teljes Korán elmondásának kegyes cselekedete'; a *shuhud* egyrészt 'öntudat', másrészt utal a mindentudó, transzcendens énré; és végül *khata* 'hiba' és *ithm* 'bűn'. Jelleme és tettei ezek összekapcsolásával értelmezhetők: ő a khatm-shuhud, mert megpróbál pecsétet tenni az emberi öntudatra a csend parancsával; de azért is, mert ő az antipróféta, aki el akarja dugaszolni minden mesék forrását. Azzal pedig, hogy minden mesének elő akarja állítani az ellentörténetét, hogy aztán ezek kioltásáért egymást, khatmot követ el, hiszen minden mesét el kell olvasnia – ezzel pedig ő maga shuhuddá, azaz mindentudóvá válik. Gonoszsága a természet hibája, tévedése, így önkifejezésre való törekvése végül bűnbe torkollik. (Vö. AJI 1995: 114–5.)

Bár mint korábban láttuk, a hold nevének, a *Kahani*-nak a jelentése 'mese', AJI szerint (1995: 117) ez is kapcsolatba hozható iszlám fogalmakkal, ezáltal magához a műhöz hasonlóan sokrétű értelmezése lehetséges. Beleérthető ugyanis a *kahin* ('jövendőmondó') vagy *kahinah* ('jövendölés') is, ezek pedig felidéznek a különbséget a prófétálás és a jóslás között (az előbbi Istentől eredő megvilágosodás, az utóbbi pedig álmokból vagy látomásokból való jövendőmondás).

2. Névelméleti vonatkozások. – Az irodalmi modernség kezdete óta a regények egyik fontos jellemzője a nyelvre való erőteljes reflektálás; ez gyakran a tulajdonneveknek az irodalmi művekben megnövekedett, illetve összetettebbé váló szerepében is megmutatkozik. A nevek ugyanis amellet, hogy a jellemzés eszközei, gyakran a történet alakításában is részt vesznek (bővebben l. pl. SLÍZ 2006); sőt az írók nem ritkán magának a tulajdonnévnek a mibenlétével, jelentésével, funkciójával kapcsolatos megjegyzésekkel és elmélkedésekkel hívják fel olvasóik figyelmét a névadásnak művükben és az alkotás folyamatában játszott szerepére. A „Hárún és a Mesék Tengersége” bővelkedik efféle reflexiókban; a következőkben ezeket tekintem át röviden.

a) Névhomonímia. – A homonímia kétféle vonatkozásban is jelen van a műben. Egyrészt a névtelenséggel áll szoros kapcsolatban: Alifbá országában sok települést és helyet csak betűkkel jelöltek meg (maga az *Alifbá* hindusztáni jelentése is 'ábécé'), a véges készlet miatt viszont gyakran alakult ki névazonosság. A mese szerint ennek következtében sok település elfelejtette a nevét, akár csak a szomorú város, Kalifáék lakhelye. Másrészt, a mítoszokra is jellemző módon (vö. MitE. 199) az azonos nevek kapcsolatát is teremtenek jelöleteik között: azáltal, hogy a mű végén kiderül, a szomorú város neve a holdhoz hasonlóan *Kahani*, még nyilvánvalóbbá válik a Gappik és Csúpválák, valamint a Hárúnék világa közötti párhuzam. Szintén erre utal a buszsofőr és a Hárúnt szállító Búbos banka azonos neve (*Dede*; mivel gyakran kezdik mondataikat így: *de de de...*). Ezek ugyanakkor részben egyeznek a korrump politikus, *Nade* nevével (hasonlóképpen gyakori fordulat nála a *na de...*). Ez a részleges megfelelés (az angolban *Butt* és *Buttoo*) azt sugallja, hogy egy alapvetően pozitív dolognak is lehet negatív oldala és fordítva (vö. AJI 1995: 108).

b) Névértelmezések. – A fenti kettősséget sugallják a *Kasmír* regénybeli értelmezései is: a K völgy neve régen *Kás-Mer* volt, azaz (a franciából magyarázva) 'a hely, ahol Tenger rejtőzik'; ugyanakkor *Kos-már* is, azaz 'lidércnyomás'. Amellet, hogy a regény

legtöbb neve jelentéstanilag motivált és átlátszó, a nevek eredetének (természetesen nem tudományos) magyarázata végig igen fontos szerepet játszik a műben; mint Rasid megjegyzi: „Értelmetlen név nincs.” A névnek és a dolognak a transzlogikus gondolkodásra jellemző szoros kapcsolatára utal az Úszó Kertésszel kapcsolatos megjegyzés is: „Már hogy is tudna elsülyedni? [...] Hisz akkor inkább Sülyedő Kertésznek hívnák, nem igaz?”

c) A tulajdonnév meghatározása. – A név funkciójának a meseszövegben játszott kiemelt szerepét jól tükrözi Haha névelméleti megállapítása, mely gyakorlatilag a tulajdonnév definíciója: „Nevet adni egy dolognak, megcímkézni, annyit tesz, mint kiragadni a névtelenségéből, elragadni az Anonimitás helyéről, azaz röviden, azonosítani – mindez, kérlek, egy módja az említett egyed létre szólításának.” Ez a definíció szintén a mitológikus világgépben gyökerezik: a név és a dolog szoros kapcsolata ugyanis feltételez egy névadót, aki a létezőket és velük együtt azok nevét is teremti (MitE. 199).

d) Névmágia és névtabu. – A megnevezés teremtésként való felfogása átvezet bennünket a névmágiához. Jól ismert a mitológikus gondolkodásnak az az eleme, hogy a név és viselője közötti, már többször említett szoros kapcsolat kétirányú és megbonthatatlan. Ha a személy vagy dolog megváltozik, a neve is megváltozhat, és fordítva: a név megváltoztatásával viselőjében is változást idézhetünk elő. Ez a hit nyilvánul meg abban a törekvésben, hogy a Csúpválák az elrabolt Bátcsítot átnevezik *Néma Királykisasszony*-nyá és *Khámús* ('csöndes') *Királylány*-nyá. (Ugyanakkor gyakorlatiasak lévén e spirituális aktus mellett a száját is össze akarják varrni, hogy áldozatul mutathassák be bálványuknak, egyúttal pedig megszabaduljanak borzalmas és folytonos éneklésétől.) Az átnevezés azonban nem jár sikerrel: a Gonosz mágikus és profán tettei egyaránt kudarcba fulladnak.

A név és viselője közötti szoros kapcsolat miatt a név „veszélyes”, hiszen a név révén hatást lehet gyakorolni viselőjére. Ezen alapul a névtabu: a név titkolása, illetve a szakrális nevek kimondására vonatkozó tilalom. A név kiejtésével ugyanis hatalmunkba keríthetjük annak viselőjét, illetve óvatlanul megidézhetjük őt. Khatám Sud sátáni vonásait e névtabu is erősíti a műben: Haha csak suttogva meri kimondani a nevét, és mikor kimondja, egy pillanatra az ég is elsötétül, és villám hasít bele az éjszakába.

3. Fordítási kérdések. – A nyelvi rendkívül összetett névanyag fordítása különösen nagy ügyességet kívánt meg a fordító Falvai Mihálytól. (A lehetséges fordítási műveletek típusait l. pl. VERMES 2005: 112–7.) Az első és talán legfontosabb kérdés kétségkívül az volt, hogyan lehet visszaadni a regénynek a nevekben jelentkező többnyelvűségét. Ennek megőrzésére az egyik lehetőség a teljes fordítatlanság, az átvitel lett volna. Ezzel azonban az adott nyelvet nem ismerők számára eltűnt volna a beszélő nevek információ-tartalma. Ha viszont e tartalom megtartása érdekében a teljes névanyag fordítása mellett döntünk, a többnyelvűség és annak az értelmezésben játszott fontos szerepe vész el. E problémát a fordítónak végül úgy sikerült megoldania, hogy az angol eredetű neveket lefordította, a többit pedig, melyek a függelékbeli magyarázatokban egyébként is szerepelnek, fordítatlanul hagyta, de eredeti angolos írásmódjukat a magyar kiejtéshez igazította.

A beszélő nevekben gyakran előforduló szójátékok visszaadása szintén nagy gyakorlatot igénylő feladat, melyet a fordító többnyire igen ötletesen oldott meg (vö. a már említett *Zál-Tó* esetével, melyben szorosabban vett fordítás helyett gyakorlatilag egy, az

eredetihez jelentésében nem kapcsolódó másik szóval való helyettesítés történt). Ilyen jól sikerült megoldásnak tekinthetjük a *Lapród*-ot is, mely az angol *page* (1. 'lap, oldal', 2. 'apród') homonímiájának ötletes, kontaminációval alkotott magyar fordítása. Időnként azonban a legnagyobb igyekezettel sem lehet minden információt és utalást átmenteni a célnyelvbe. Ezt példázza a Gappi Főszámvevő ajtaján álló tábla (*I. M. D. Rozmár*), mely a magyarban nem, az angolban viszont a feltehetőleg névrövidítésként álló kezdőbetűknek (*I. M. D.*) a *Walrus*-szal együtt való kiejtésével a Beatles „I am the Walrus” című dalát idézi fel. (A szöveg szerint a nevet viselőjének bajusza motiválta; AJI szerint viszont az alapjául szolgáló köznévi etimológiája miatt esett rá Rushdie választása, mivel a *walrus* a *whale* 'bálna' és a *horse* 'ló' kontaminációjával született, mint több indoeurópai nyelvben is, így jól illik a mesetengerhez, melyben párhuzamosan jelen van múlt, jelen és jövő; vö. AJI 1995: 123.)

Az angol nevek visszaadása általában szorosabb értelemben vett, szinte szó szerinti fordítással történt. Legfeljebb néhány, többnyire morfológiai jellegű változtatást figyelhetünk meg, melyek a névnek az adott névtípusba való beillesztését, tipikusan névszerűvé formálását szolgálták, pl. *King Chattergy* (*chatter* 'fecseg, locsog') : *Locsifecs Király*, *Plentimaw Fish* (*plenty* 'sok' + *maw* 'nagy száj') : *Csupaszáj-hal*. Van azonban példa lexikai változtatásra is: ilyen például a (vegyes nyelvi eredetű) *Princess Batcheat* : *Bátcsít Királykisasszony* méltóságnévi kiegészítője. A kézenfekvően adódó *Hercegnő* helyett a magyar népmesékben általánosabban használt *Királykisasszony* ugyanis a magyar változatban egyfajta többletként szintén hozzájárul a mesevilág megalkotásához.

Érdekes problémát vet fel a nevek írásmódja. A könyvet általában jellemzi a közsavak nagybetűsítése, pl. *Csupaszáj-hal*, a *Némaság Kultusza*. Különösen feltűnő ez a hadsereg és részei említett megnevezésében (*Könyvtár*, *Fejezet* stb.). Bár az ezeknek megfelelő szavak (pl. *hadsereg*, *század*, *osztag*; a generális nevének kivételével) a magyarban köznévként számítanak, a fordító az angol eredetit követve nagybetűvel írta őket, ezzel azt sugallva, hogy aktuálisan tulajdonnévként kell őket értelmeznünk. Ugyanakkor ennek ebben az esetben kérdéses a létjogosultsága. Ugyanez mondható el például a *Csupaszáj-hal*-akról, az *Úszó Kertész*-ről vagy a *Búbos banká*-ról. Ezeknek ugyanis tulajdonnévük is van (a halaké *Gúpi* és *Bagha* – eredetileg két ostoba figura neve az író által kedvelt Satyajit Ray egyik filmjében, a kertészé *Máli*, a bankáé *Dede*). Így a *Csupaszáj-hal* stb. inkább csak az adott élőlények egy fajtáját jelenti, tehát köznévként értelmezendő (habár a növény- és állatfajok megnevezései éppen a köznévi és a tulajdonnévi határterületén helyezkednek el). Egyes esetekben a nagybetűsítés funkciója feltehetőleg valamiféle érzelmi vagy jelentésbeli többlet kifejezése; pl. „Ez a fiúcska azt állítja itten, hogy maguknak, jó uram, Kéne a Kilátás Napnyugta Előtt.”

Máskor a nagybetűsítés a tranzlogikus gondolkodásmód kifejezője lehet: a mitológiában ugyanis, akárcsak a mesékben, nincs éles határ a közsavak és a tulajdonnevek között (bővebben l. MitE. 198–9). Így például gyakori, hogy egyes mitológiai kellékek megnevezése tulajdonnévvel történik meg; ilyennek tekinthető e regényben a *Kívánságvíz*, a *Szétkapcsoló* vagy az *Adoma-adomány*. Szintén tulajdonnevesülhetnek az elvont főnevek, pl. *szereződés*, *barátság*. Erre látunk példát a következő részletben: „A sebesség minden tulajdonságok legfontosabbika! [...] Persze hogy a Sebesség: a tűzoltó, a

mentőautó, a mentőhajó Gyorsasága. És ugyan mi mást díjazunk egy értelmes fickóban, mint az Esze Gyorsaságát?”

A népnevek (*Gappi, Csúpvála*), a rangok, címek (pl. *Kitáb Generális, Bt-zabán Nagymester, Locsifecs Király*) és az eseménynevek (*Bat-Mat-Karó-i Diadal*) esetében viszont felmerül a gyanú, hogy a két nyelv tulajdonnév-értelmezésének és azzal összefüggő helyesírásának a különbsége, illetve annak figyelembe nem vétele az írásmód oka: az angolban ugyanis a tulajdonnév és a köznévi határterületén álló esemény- és népneveket, valamint a személynevek köznévi kiegészítőit (pl. *King, Prince*) nagybetűvel kezdik; a magyarban viszont ezek köznévként számítanak, így kisbetűvel kezdjük őket (vö. FARKAS 2007: 179, 180).

4. Összegzés. – A sokféle értelmezési lehetőség a műnek az átlagosnál szélesebb körű ismertséget hozott: a mesei olvasatot felhasználva opera, valamint bábjáték is készült belőle (vö. SZÜCS 2009). Az utóbbiban kényszerűségből nemcsak a történeten egyszerűsítettek, hanem – némiképp logikátlanul – a neveken is. Érthető, hogy *Bátcsú* és *Boló* nem tarthatták meg a nevüket, már csak azért sem, mert azok etimológiai jelentését a bábjátékban nemigen van lehetőség megmagyarázni. A helyettük választott *Esszencia* és *Iniciálé* viszont, még ha hangalakjukkal jobban illenek is az európai kultúrába – így például az *Esszencia* tipikus *-(i)a* végződésének köszönhetően könnyen kategorizálható női névként –, ugyanolyan kevésbé transzparenszek a két idegen szót nem ismerők számára, mint az eredeti nevek; a jelentésüket ismerők számára pedig a történet alapján az *Esszencia* egyáltalán nem, és az *Iniciálé* is csak kevésbé motivált. Az átnevezés így megfosztotta a neveket fontos szerepüktől, jelentős mértékben szegényítve ezáltal a mű értelmezési lehetőségeit.

Mint láthattuk, a tulajdonnevek jelentős mértékben hozzájárulnak a szöveg értelmezéséhez. Ezt tükrözi az is, hogy a nem angol eredetű nevek magyarozatát a szerző fontosnak tartotta hozzácsatolni regényéhez függelékként, ezzel biztosítva minden olvasó számára azok transzparenciáját. A nevek nyelvi eredetüket és etimológiai jelentésüket tekintve is igen heterogén csoportot alkotnak, ezáltal többféle olvasatot is egyszerre támogatva. Összetettséjük – amellett, hogy a modern és posztmodern irodalom jellemzője – arra utal, hogy bár az írónak a kulturális sokszínűségbe, a békés egymás mellett élésbe vetett hite megrendült a fatva hatására, de nem szűnt meg teljesen.

Hivatkozott irodalom

- AJI, ARON R. 1995. “All Names Mean Something”: Salman Rushdie’s “Haroun” and the Legacy of Islam. *Contemporary Literature* 36: 103–29.
- FARKAS TAMÁS 2007. A tulajdonnevek fordíthatóságáról és napjaink fordítási hibáiról, közsók és tulajdonnevek példáján. *Névtani Értesítő* 29: 167–88.
- MCDANNALD, MARK é. n. *The Allegorical Defiance of Censorship in Rushdie’s Haroun and the Sea of Stories*. <http://www.postcolonialweb.org/pakistan/literature/rushdie/haroun1.html> (2010. 12. 21.)
- MCDANNALD, MARK é. n. *Symbolic Social Conflict: the Guppies and Chupwalas*. <http://www.postcolonialweb.org/pakistan/literature/rushdie/haroun2.html> (2010. 12. 21.)

- MitE. = M. A. TOKAREV szerk. 1988. *Mitológiai enciklopédia*. 1–2. Budapest.
- Rushdie-interjú 2007. = *A nem megtörtént dolgok világában. Interjú Salman Rushdie-val*. 2007. december 02. <http://www.litera.hu/hirek/a-nem-megtortent-dolgok-vilagaban> (2010. 12. 21.)
- SEN, SUCHISMITA 1995. Memory, Language and Society in Salman Rushdie's "Haroun and the Sea of Stories". *Contemporary Literature* 36: 654–75.
- SLÍZ MARIANN 2006. A beszélő nevek mint a posztmodern eszközei. *Magyar Nyelvőr* 130: 290–301.
- SZÚCS MÓNKA 2009. *Mese a meséről*. <http://www.ellenfeny.hu/gyerekszin hazak/babszin haz/mese-a-meserol-csato-kata> (2010. 12. 21.)
- TAKÁCS FERENC 2008. *Árnyékboldog* (Salman Rushdie: Sálímár bohóc. Greskovits Endre fordítása. Budapest, 2007, Ulpius-ház Könyvkiadó.) *Mozgó Világ Online* 2008. márc. <http://mozgo-vilag.com/?p=6> (2010. 12. 21.)
- VÁRNAI JUDIT SZILVIA 2005. *Bárhogy nevezzük... A tulajdonnév a nyelvben és a nyelvészetben*. Budapest.
- VERMES ALBERT PÉTER 2005. *Proper names in translation: A relevance-theoretic analysis*. Debrecen.
- VOIGT VILMOS 1993. Tulajdonnevek a magyar népmesékben. *Névtani Értesítő* 15: 317–20.

SLÍZ MARIANN

MARIANN SLÍZ, **The function of names in Salman Rushdie's
'Haroun and the Sea of Stories'**

The paper examines how the proper names appearing in Salman Rushdie's 'Haroun and the Sea of Stories' contribute to the interpretation of the work. Three possible readings in relation to names (i.e. the novel as a tale; the novel as an allegory of freedom of speech and communication; the Islamic references in the novel) are presented by the author. The paper discusses the name-theoretic concern interspersing the novel, e.g. name homonymy and name magic; and, in connection with the Hungarian version, some questions of name translation are also mentioned. The author concludes that the applied name stock is extraordinarily complex and varied with respect to its origin and semantics; as a consequence, it plays an important role in constructing the different readings of the text.